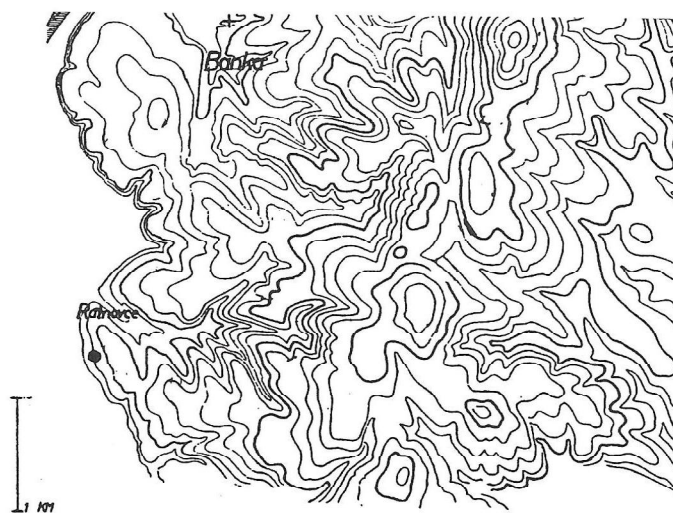

NÁLEZY NA MLADOGRAVETTIENSKOM SÍDLISKU V RATNOVCIACH

DUŠAN THURZO

Obec Ratnovce sa nachádza na západnom Slovensku 2 km južne od Piešťan medzi Bankou a Sokolovcami. Prvé archeologické a paleontologické nálezy z katastra Ratnoviec pochádzajú z obdobia pred druhou svetovou vojnou. V úvozoch ciest sa našli prvé kostrové pozostatky mamuta (Zotz – Vlček, 1939, 73) už v medzivojnovom období. V neskorších obdobiach sa faunistické nálezy rozšírili na nálezy kostí pratora, koňa a nosorožca (Bárta 1965, 17, 20). Z polohy Domlynce-Záhumenice pochádzajú sídliskové nálezy lužickej kultúry, z honu Švíkove žely je známe pohrebisko z 10. storočia preskúmané Janom Eisnerom a z pozemku Ing. S. Valoviča sa podarilo zachrániť nádobu z 13. storočia a fragmenty keramiky zo 16. – 17. storočia. Pri výstavbe rodinných domov došlo k porušeniu obilných jám pochádzajúcich pravdepodobne zo stredoveku (Bača, 1990, 37). Z archeologického hľadiska je najdôležitejšie paleolitické osídlenie. Z územia katastra obce uvádza Prošek osem mladopaleolitických sídlisk (Ambrož – Ložek – Prošek, 1952, 83), Bárta (1965, 112, 126) počet sídlisk nešpecifikuje, Hromada (2000, 61) uvádza desať. Paleolitické osídlenie by podľa vyššie uvedených autorov malo pochádzať zo staršej (szeletien) a strednej fázy mladého paleolitu (gravettien).

Obr. 1 Ratnovce. Lokalizácia gravettienskeho sídliska

Lokalita bola v minulosti predmetom predovšetkým povrchových zberov, a to ako profesionálmi, tak aj amatérmi (František Nemák). Podľa vyjadrenia niekoľkých obyvateľov obce nie sú nálezy paleolitických artefaktov a predovšetkým veľkých fosílnych kostí pleistocénnych cicavcov, ktoré sú najčastejšie nachádzané v úvozoch poľných ciest zarezávajúcich sa do sprašových chrbtov nad obcou, žiadnou vzácnosťou. Z prospekcie vykonanej v jarných mesiacoch roku 2004 je zrejmé, že kamenná štiepaná industria a pleistocénne kosti veľkých cicavcov sa nachádzajú prakticky na všetkých jarnou orbou rozrušených poliach s rozličnou koncentráciou. Z ojedinelých nálezov v úvoze poľnej cesty vpravo od kostola je zrejmé, že nálezy sa nachádzajú aj v hĺbkach vyše 4 metrov pod súčasným povrchom. Najvyššie koncentrácie kamenných artefaktov podľa predbežnej obhliadky pochádzajú zo sprašového chrbta, vpravo nad obcou, kam siahajú parcely rodinných domov svojimi najvyššie položenými časťami. Do týchto miest kladie Prošek gravettské (vo vtedajšom ponímaní aurignacké) sídlisko (Ambrož – Ložek – Prošek, 1952, 55, obr. 1). Lokalizácia mladopaleolitických sídlisk vychádza z povrchových prieskumov uskutočnených Štátnym archeologickým ústavom v roku 1949. Reťaz paleolitických sídlisk bola monitorovaná v súvislej dĺžke 12 km. Do približne rovnakej polohy kladie aj Hromada (Hromada 2000, 30, obr. 10) jedno z desiatich mladopaleolitických sídlisk v katastri Ratnoviec, avšak vrstevníce jeho schematickej mapy na danej lokalite nezodpovedajú reálnej geomorfologickej situácii.

Na viacerých miestach pretiahnutého sprašového chrbta sa vyorávajú kamenné artefakty v prevažnej miere z pazúrika poľského povodu a menej z radiolaritu. Ťažkými mechanizmami bola silne narušená hlavne parcela pri dome č. 130. Buldozéro bol zarovnávaný terén a tým bola porušená sídlisková vrstva s veľkým množstvom pazúrikovej industrie a mamutích kostí. Fragменты kostí a štiepaná industria sa našla aj po orbe na jar v roku 2004 aj napriek tomu, že na mieste boli podľa majiteľa susednej parcely vykonané zbery viacerými osobami. Z nájdeného inventára pochádza aj jeden pazúrikový hrot s vrubom typu Kostienki, ktorý umožňuje datovať nálezisko do mladšej fázy gravettien a to do okruhu nazývaného kostenkien, resp. willendorfsko-kostenkovsko-avdejevský komplex (Svoboda, 1994, 149). Asi 200 metrov juhovýchodne od poľnej cesty, prechádzajúcej cez plochu narušeného sídliska, na nižšie položenom poli, sa našla ďalšia poloha s paleolitickými nálezmi. Na relatívne malej ploche (5 × 10 metrov) sa našiel pluhom rozvlečený súbor kamennej industrie a fragmenty kostí a zubov pleistocénnych cicavcov. Výnimočný nález predstavuje jeden ľudský zub.

Opis nálezov

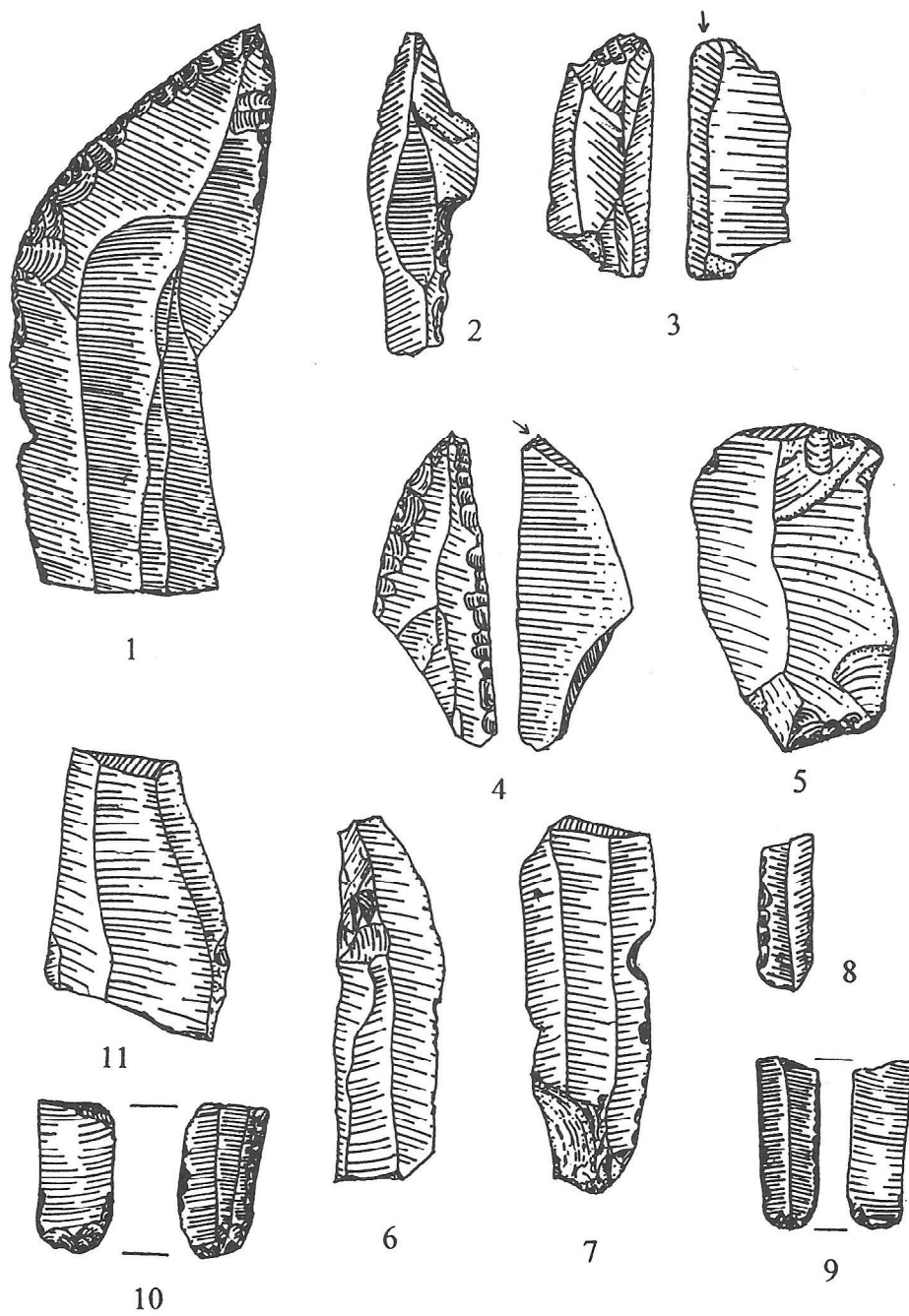
Kamenná industria

1. Dextroflexný hrot na hrubej čepeľi. Lavá strana je po celej dĺžke retušovaná okrajovou retušou, pravá len v terminálnej časti. Typovo sa približuje hrotom typu abri Audi. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 3: 1).
2. Malý hrot s vrubom typu Kostienki s odlomeným špicom. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 3: 2).
3. Klinové rydlo s terminálnou retušou vyrobené pravdepodobne zo zvyšku hranolovitého jadra. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 3: 3).
4. Výrazne retušované hranové rydlo. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 3: 4).
5. Nevýrazný odštepovač. Čiastočne bielo, čiastočne žlté patinovaný pazúrik. Dva druhy patiny môžu svedčiť o reutilizácii artefaktu samotného alebo suroviny (obr. 3: 5).
6. Fragment širokej laterálne retušovanej čepele. Bielo patinovaný pazúrik.
7. Čepeľ z hrany jadra. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 3: 6).
8. Čepeľ lichobežníkového prierezu s nevýraznou dextrolaterálnou retušou. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 3: 7).

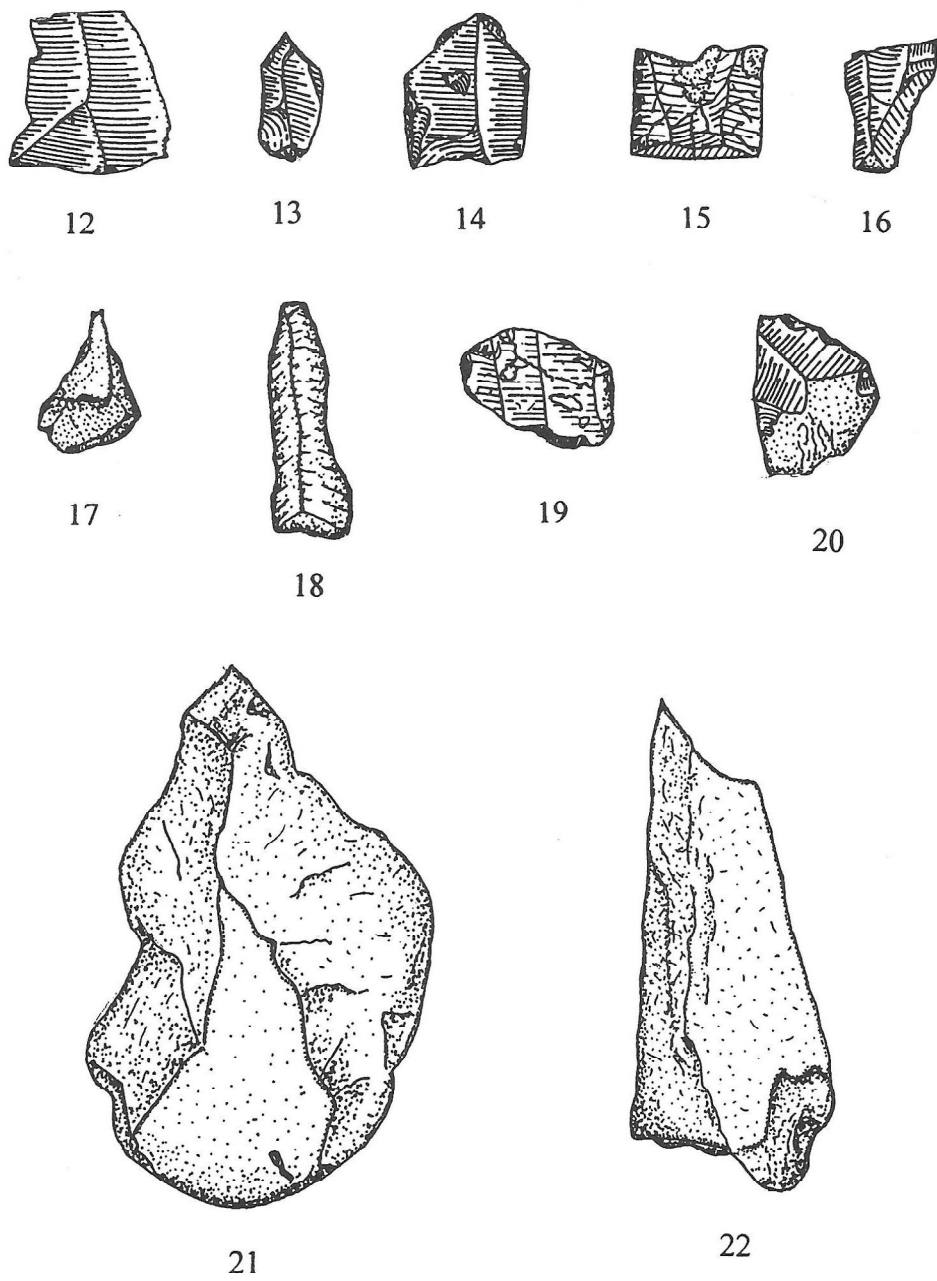
9. Čepielka s otupeným ľavým bokom a dextrolaterálnou retušou. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 3: 8).
10. Bilaterálne jemne retušovaná čepielka. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 3: 9).
11. Proximálna časť čepielky s otupeným pravým bokom a miestnou ventrálnou retušou. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 3: 10).
12. Fragment širokej, čiastočne retušovanej čepele. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 3: 11).
13. Fragment recentne poškodenej širšej čepele. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 4: 12).
14. Drobný hrotitý úštep. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 4: 13).
15. Fragment prepálenej bilaterálne retušovanej čepele. Sivo patinovaný pazúrik (obr. 4: 14).
16. Fragment prepálenej čepele. Bielo patinovaný pazúrik (obr. 4: 15).
17. Zlomený nepravidelný úštep z olivovozeleného radiolaritu (obr. 4: 16).
- 18.–20. Nevýrazné úštepy (3 kusy). Bielo patinovaný pazúrik.
21. Fragment okruhliaka zo zachovaným kortexom. Hnedočierny radiolarit.
22. Drobný vrták zo žilného bieleho kremeňa (obr. 4: 17).
23. Úštep trojuholníkovitého prierezu. Sivý jemnozrnný kremenec (obr. 4: 18).
24. Ihlancovitý úštep. Svetlosivý kremenec.
25. Drobný nepravidelný úštep. Bielo patinovaný pazúrik.
26. Fragment prepálenej hrubej čepele. Sivý, ohňom silne poškodený pazúrik (obr. 4: 19).
27. Trojuholníkovitý úštep so zachovaným kortexom z okruhliaka. Zelený radiolarit (obr. 4: 20).
28. Retušér z pieskovcového okruhliaka tyčinkovitého tvaru s približnými rozmermi 69 × 17 mm.
29. Kremencový okruhliak so stopami po používaní, rozmery: 79 × 66 × 52 mm. Jemnozrnný kremenec.
30. Hrotitý nástroj z pieskovcového okruhliaka. Kremenný pieskovec (obr. 21).
31. Sekáčovitý nástroj z pieskovcového okruhliaka. Kremenný pieskovec.
32. Fragment kremencového okruhliaka. Jemnozrnný kremenec.
33. Fragment pieskovcového okruhliaka. Kremenný pieskovec.
- 34.–35. Fragменты ploškých okruhliakov. Kremenný pieskovec.
36. Drobný kremencový okruhliak pravidelného tvaru s elipsovitým priemerom (priemer 19, výška 13 mm). Príslušnosť tohoto predmetu k uvádzanému súboru je neistá.

Osteologický materiál

37. Fragменты lamiel z molára mamuta srstnatého (*Mammuthus primigenius*) – 31 kusov. Veľkosť fragmentov sa pohybuje od 1 do 5 cm. Sfarbenie skloviny sa pohybuje vo farebnom spektre od sivej až po kremovo bielu. Svetlo sfarbené fragmenty sa opticky nijako neodlišujú od recentných lamiel zuba afrického slona (*Loxodonta africana*), ktorý bol použitý ako porovnávací materiál, sú však veľmi krehké. Pravdepodobne ide o fragmenty toho istého zuba zničeného pluhom.
38. Drobné fragmenty – 6 kusov, mamutej slonoviny (10 – 16 mm) bielej farby, porézne s kriedovitou konzistenciou.
39. Fragменты naštiepaných kostí veľkého cicavca (30 kusov), s najväčšou pravdepodobnosťou mamuta (druhou alternatívou je nosorožec srstnatý – *Coelodonta antiquitatis*, ktorý tu taktiež prichádza do úvahy). Ide prevažne o fragmenty diafýz dlhých kostí. V jednom prípade ide o fragment prepáleného rebra s rozmermi 5,6 × 3 × 2 cm. Kostí sú dobre zachované, porézne, sivožltlo sfarbené. Sú v natoľko dobrom stave, že nevyžadujú konzerváciu. Časť fragmentov je zachovaná v povodnom tvare, ako bola uložená v kultúrnej vrstve, čo dokazujú tmavé minerály vyzrážané na povrchu kostí, respektíve vápenaté povlaky. Iné nesú stopy poškodenia pluhom a ich predchádzajúci tvar sa nedá určiť. Rozmery fragmentov sa pohybujú v rozpätí 1–5 × 2–9 cm.
40. Kostoný úštep z kompakty dlhej kosti (pravdepodobne mamuta) upravený do podoby hrotitého predmetu. Nie je vylúčené, že ide len o náhodný tvar alebo polotovar, jednoznačne sa však dá konštatovať, že išlo o zámerné štiepanie kosti. Rozmery: dĺžka 63 mm, maximálna šírka 27 mm (obr. 4: 22).
40. Fragment molára bližšie neurčeného koňa *Equus sp.* Zachovala sa časť žuvacej plochy molára zo spodnej čeluste. Sklovina zuba je špinavobielej farby.
41. Fragment stoličky bližšie neurčeného kopytníka (asi cervida). Sklovina zuba je bielej farby.
42. Fragменты kostí – 8 kusov, stredne veľkých cicavcov. Ide o neurčiteľné fragmenty diafýz dlhých kostí. Minimálne jedna z kostí bola štiepaná. Kostí sú krehké, porézne a sivožltlo sfarbené.

Obr. 3 Ratnovce. Výber nálezov z mladogravettiejskeho sídliska

Obr. 4 Ratnovce. Výber nálezov z mladogravettienskeho sídliska

43. Stolička človeka (*Homo sapiens sapiens*). Ide o fosilizovanú prvú stoličku (M1) z ľavej strany spodnej čeľuste (v stomatológii označovaná ako zub č. 6) dospelého jedinca. Žuvacia plocha je výrazne opotrebovaná. Oba korene sú zachované kompletne bez poškodenia. Sklovina je zachovaná takmer na celej ploche korunky, v dôsledku fosilizácie je na väčšine plochy mliečne patinovaná. Jedinými výraznými poškodeniami sú výrazné praskliny prechádzajúce celou korunkou zuba a dva drobné otvory cez ktoré tieto praskliny prechádzajú. Výška zuba je 22 mm, dĺžka korunky je 11 mm a šírka korunky 10,2 mm.

V bezprostrednej blízkosti (na ploche 1 metra štvorcového) ľudského zuba sa nachádzali štyri fragmenty lamiel zuba mamuta, jeden fragment kosti, radiolaritový úštep uvedený vyššie pod číslom 27 a dva artefakty z pazúrika uvedené pod číslami 25 a 26.

Záver

Antropologické nálezy z obdobia paleolitu patria medzi najvzácnejšie z tohoto obdobia. Napriek tomu, že vyššie uvedený ľudský molár bol nájdený na povrchu sprašového telesa spolu s mladopaleolitickou industriou a pozostatkami pleistocénnej fauny, prichádza do úvahy, že môže byť mladšieho dátá. Sprievodný materiál sa dá dobre datovať nálezmi fauny do posledného glaciálu a nálezmi pazúrikovej industrie do strednej fázy mladého paleolitu. Drobné úštepy svedčia o tom, že na mieste prebiehala výroba nástrojov. Prepálené kamenné artefakty a zvieracie kosti sú dokladom toho, že sa na skúmanej ploche nachádzalo ohnisko. Všetko nasvedčuje tomu, že sa tu nachádzalo mladogravettienske sídlisko menšieho rozsahu alebo ide o okrajovú časť rozsiahleho sídliska, ktorého centrum ležalo severozápadne na vrchole sprašového chrbta.

V prospech zaradenia tohoto antropologického nálezu do gravettienskeho inventára sídliska svedčia nasledovné fakty:

1. zub, napriek tomu, že je dobre zachovaný, vykazuje obdobné znaky fosilizácie ako sprievodná fauna,

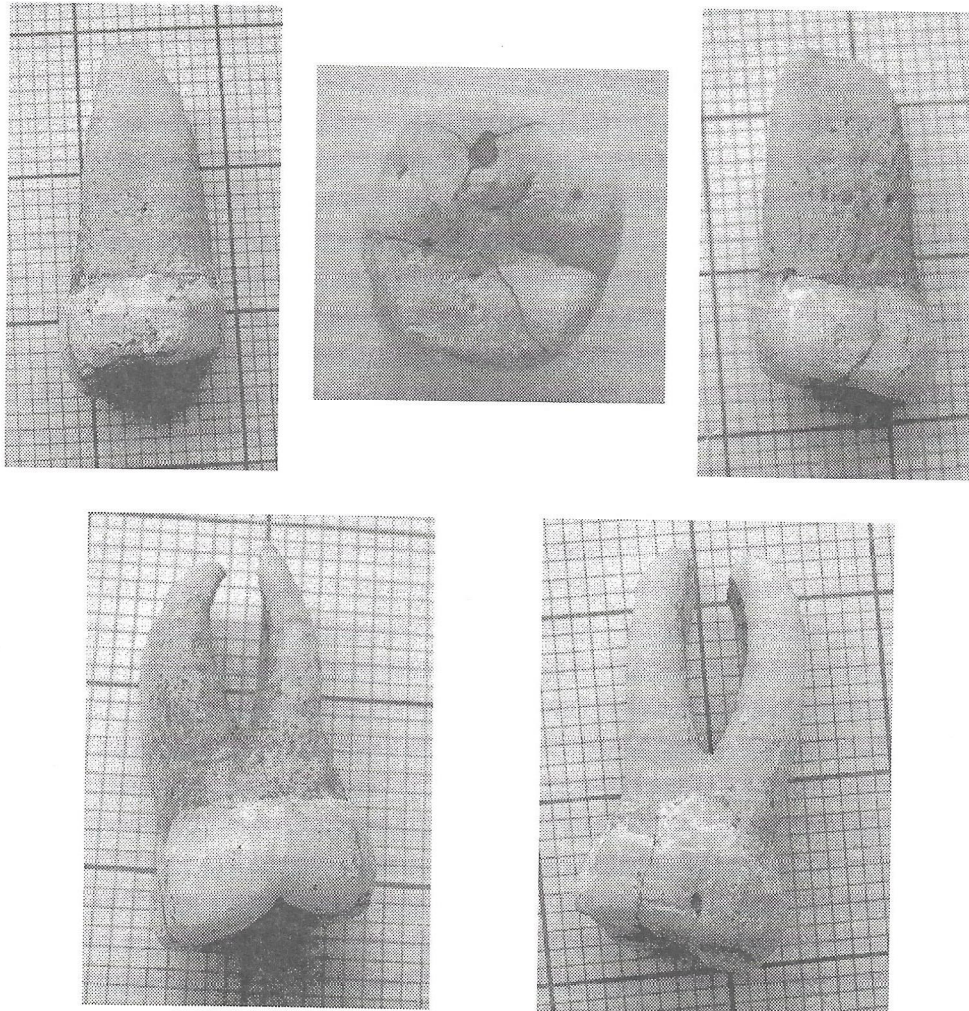
2. v okolí náleziska sa nenašli žiadne archeologické nálezy holocénneho veku okrem niekoľkých evidentne industriálnych nálezov, ktoré sú v poľnohospodársky aktívnych oblastiach všade prítomné,

3. plocha na ktorej sa nachádzali artefakty a ekofakty pleistocénneho veku je relatívne malá (približne 5 × 10 m), pričom v bezprostrednej blízkosti zuba boli pozostatky mamuta, odpad z výroby nástrojov a prepálený fragment pazúrika,

4. nález izolovaného ľudského zuba má niekoľko analógií v prostredí moravského mladého paleolitu. Z Dolných Věstoníc pochádza minimálne päť izolovaných zubov (Klíma, 1963, 147). Tri z piatich uvedených zubov boli voľne pohodené medzi ohniskami sídliskového objektu.

Prepálené pazúrikové nástroje dokladajú prítomnosť ohniska, z čoho vyplýva teoretická možnosť, že aj zub z Ratnoviec bol situovaný vedľa ohniska, čo môže mať kultové pozadie.

Poslednou alternatívou je prítomnosť porušeného hrobu, z ktorého sa nejakým spôsobom uvoľnil jeden samostatný zub. Tieto otázky môže čiastočne objasniť až systematický archeologický výskum lokality, ktorá napriek svojmu potenciálu nebola doteraz systematicky skúmaná, nakoľko pozornosť bola v minulosti venovaná susedným Moravanom nad Váhom.

Obr. 2 Ratnovce. Ľudský molár, rôzne pohľady

LITERATÚRA

- AMBROŽ, V. – LOŽEK, V. – PROŠEK, F. 1952: Mladý pleistocén v okolí Moravan u Piešťan. Antropozoi-
kum I, Praha, s. 53–142.
- BAČA, R. 1990: Archeologické doklady vzťahu osídlenia k minerálnym a termálnym prameňom. Balneohis-
tória Slovaca XXIX, s. 35–58.
- BÁRTA, J. 1965: Slovensko v staršej a strednej dobe kamennej. Bratislava.
- HROMADA, J. 2000: Moravany nad Váhom. Táboriská lovcov mamutov na Považí. Bratislava.
- KLÍMA, B. 1963: Dolní Věstonice. Výzkum táboriště lovců mamutů v letech 1947 – 1952. Praha.
- SVOBODA, J. 1994: Paleolit Moravy a Slezska. Brno.
- ZOTZ, L. – VLK, W. 1939: Das Paleolithikum des unterem Waagtales. In: Quarter 2, Stuttgart, s. 65–101.

DIE FUNDE AUS EINER JUNGGRAVETTIEN-SIEDLUNG IN RATNOVCE

DUŠAN THURZO

Die Gemeinde Ratnovce befindet sich in der Südwestslowakei, 2 km südlich von Piešťany zwischen Banka und Sokolovce. Aus dem Kataster der Gemeinde nennt F. Prošek acht jungpaläolithische Siedlungen (Ambrož – Ložek – Prošek 1952, 83), J. Bárta (1965) hat deren Zahl nicht spezifiziert und J. Hromada (2000, 61) führt zehn Orte an. Aus der Prospektion durchgeführt im Frühling 2004 ist ersichtlich, dass die gespaltene Steinindustrie und pleistozäne Knochen von großen Säugetieren praktisch auf allen durch Frühlingspflugarbeiten gestörten Feldern vorkommen. Die höchsten Konzentrationen von Steinartefakten stammen aus einem länglichen Lössrücken rechts über der Gemeinde. Meistens handelt es sich um die Gegenstände aus Feuerstein polnischer Herkunft, seltener aus Radiolarit.

Etwa 200 m südöstlich des Feldwegs überquerend das Areal der gestörten Siedlung, auf einem unteren Feld, wurde eine weitere Stelle mit paläolithischen Funden entdeckt. Auf einer relativ kleinen Fläche (5 × 10 m) fand man eine durch Pflug verschleppte Kollektion von Steinindustrie sowie Knochen- und Zahnfragmente von pleistozänen Säugetieren. Einen Sonderfund repräsentiert ein Menschenzahn. Die anthropologischen Funde aus dem Paläolithikum gehören zu den wertvollsten Funden aus dieser Zeit. Obwohl der obenerwähnte Menschenmolar auf der Oberfläche des Lösskörpers zusammen mit jungpaläolithischer Industrie und Resten der Pleistozänfauna gefunden wurde, dürfte er jünger sein. Das Begleitmaterial ist durch die Faunafunde in das letzte Glazial und durch die Funde von Feuersteinindustrie in die Mittelphase des Jungpaläolithikums gut datierbar. Die durchgebrannten Feuersteingeräte belegen die Anwesenheit einer Feuerstelle, wodurch die theoretische Möglichkeit besteht, dass auch der Zahn aus Ratnovce neben einer Feuerstelle lag, was einen kultischen Hintergrund haben könnte.